

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

КАФЕДРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О. Б. Жильцов

«_____» 2015 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФОРТЕПІАНО

Галузь знань – 0202 «Мистецтво»

Напрямок підготовки – 6.020204 «Музичне мистецтво»

Професійне спрямування – «Сольний спів»

Освітній рівень – перший (бакалаврський)

Інститут мистецтв

2015 – 2016 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.
Заступник директора з науково-методичної
та навчальної роботи

А.О. Таранник

Робоча програма навчальної дисципліни «Фортепіано» для студентів галузі знань 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво» професійного спрямування «Сольний спів» першого (бакалаврського) освітнього рівня.

Розробники:

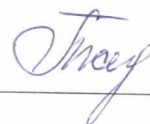
Економова Ольга Серафимівна, старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка;

Корзун Валентина Володимирівна, старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв

Протокол від «02» вересня 2015 року № 1

Завідувач кафедри інструментально-виконавської майстерності

(підпис)

Т.М. Пляченко

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
I. Опис предмета навчальної дисципліни	5
II. Тематичний план навчальної дисципліни	6
III. Програма навчального курсу	7
IV. Навчально-методична карта дисципліни	9
V. Система поточного та підсумкового контролю	10
VI. Методи навчання	13
VII. Методичне забезпечення курсу	13
VIII. Орієнтовний репертуар	13
IX. Рекомендована література	14
Основна література	14
Додаткова література	15

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча програма навчальної дисципліни «Фортепіано» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено на основі освітньої програми підготовки бакалавра галузі знань 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво» професійного спрямування «Сольний спів».

Навчальна дисципліна «Фортепіано» містить такі розділи:

- теоретичний (реалізується у ході індивідуальних занять із кожним студентом залежно від його здібностей та попередньої музичної підготовки);
- практичний (здійснюється в ході індивідуальних аудиторних занять у процесі вивчення музичних творів та їх художнього виконання);
- самостійна робота студентів (реалізується в конкретних завданнях для самостійного опанування у позааудиторних домашніх заняттях).

Мета навчального курсу – формування *інструментально-виконавської компетентності* майбутніх солістів-вокалістів та керівників вокальних ансамблів у процесі засвоєння фортепіанних творів.

Завдання навчального курсу:

- опанування студентом-вокалістом техніки гри на музичному інструменті;
- оволодіння інтерпретаційними вміннями у процесі роботи над фортепіанними творами;
- розвиток музичних здібностей студентів (музичний слух, музична пам'ять, відчуття метроритму тощо);
- засвоєння методів роботи над музичним твором;
- розвиток інтелектуальної, естетичної і духовної сфер студента на високохудожніх зразках вітчизняної і зарубіжної музики.

Вивчення дисципліни «Фортепіано» сприяє формуванню у студентів таких фахових та загальних *компетентностей*:

- *інструментально-виконавська* (уміння грати на фортепіано вокальні вправи з супроводом, модулюючи у всі тональності (вгору і вниз); здатність грати по нотах і підбирати на слух нескладний акомпанемент до вокалізів та вокальних творів);
- *музично-теоретична* (уміння читати нотний текст з аркуша; володіння навичками сольфеджування одноголосного й багатоголосного музичного матеріалу; розвиненість внутрішнього слуху; здатність застосовувати у процесі навчання та фахової діяльності знання з теорії музики, гармонії, аналізу музичних форм, поліфонії; сформованість музично-теоретичного тезаурусу);
- *самоосвітня* (здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку; спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію у фаховій діяльності; прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху).

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФОРТЕПІАНО»

Курс	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів відповідних ECTS: 2 (на I курсі) Кількість змістових модулів: 3 (на I курсі) Загальна кількість годин: 60 (на I курсі) Кількість годин на тиждень: 1	Шифр та назва галузі знань: <i>0202 – «Мистецтво»</i> Шифр та назва напрямку підготовки: <i>6.020204 – «Музичне мистецтво»</i> Професійне спрямування <i>«Сольний спів»</i> Освітній рівень: <i>перший (бакалаврський)</i>	Обов'язкова дисципліна Рік підготовки: 1 Семестри: 1 – 2 Аудиторні (практичні) заняття: 37 год. Самостійна робота 0 год. Модульний контроль: 3 год. Семестровий контроль: 20 год.

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФОРТЕПІАНО»

I курс							
№ тем	Назви теоретичних/практичних розділів	Кількість годин					
		Разом	Аудиторних	Лекційних	Семестровий контроль	Практичних	Модульний контроль
I СЕМЕСТР							
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1: Основні компоненти початкової інструментальної підготовки							
1.1	Формування піаністичних навичок на базі програмового матеріалу	9	9			9	
1.2	Здобуття необхідних технічних навичок гри на музичному інструменті	9	9			9	
	Модульне контрольне прослуховування.	2					2
	Семестровий контроль	10			10		
Усього за I семестр		30	18		10	18	2
II СЕМЕСТР							
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2: Формування елементарних навичок гри на фортепіано							
2.1	Виховання усвідомленого ставлення до тексту	5	5			5	
2.2	Інтонування та прийоми звуковидобування	5	5			5	
	Модульне контрольне прослуховування	0,5					0,5
<i>Разом</i>		10,5	10			10	0,5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3: Музична мова як основа виконавської діяльності інструменталіста							
3.1	Музична мова як основа виконавської діяльності студента	4	4			4	
3.2	Засоби виразності музичної мови	5	5			5	
	Модульне контрольне прослуховування	0,5					0,5
	Семестровий контроль	10			10		
<i>Разом</i>		19,5	9		10	9	0,5
Усього за II семестр		30	19		10	19	1
УСЬОГО ЗА I КУРС		60	37		20	37	3

ІІІ. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Змістовий модуль 1

Основні компоненти початкової інструментальної підготовки

Тема 1.1. Формування піаністичних навичок на базі програмового матеріалу

Уміння розібрати та осмислити твір, працюючи над нотним текстом і його відтворення на фортепіано. Визначення структури та аналізу технічних і артикуляційних труднощів.

Основна література: 1, 3, 4, 14.

Додаткова література: 16-19

Тема 1.2. Здобуття необхідних технічних навичок гри на музичному інструменті

Складники виконавського апарату інструменталіста. Оволодіння різними технічними навичками гри на фортепіано, опанування технічною досконалістю музичних програм шляхом роботи над етюдами та гаммами. Аналіз аплікатури та закономірність аплікатурних форм: позиційні послідовності, переноси рук, розташування пальців на білих і чорних клавішах тощо. Координація виконавських рухів у процесі гри на фортепіано.

Основна література: 2, 3, 6, 14.

Додаткова література: 16-19.

Змістовий модуль 2

Формування елементарних навичок гри на фортепіано

Тема 2.1. Виховання усвідомленого ставлення до нотного тексту та визначення доцільної аплікатури

Ознайомлення з фактурними та образно-емоційними особливостями різних музичних стилів. Ознайомлення з критеріями аналізу і самоаналізу виконуваної музики. Специфіка підбору аплікатури. Відповідність аплікатури відображенню художньо-інтерпретаційної моделі композитора. Усвідомлений підхід до розв'язання проблеми підбору доцільної аплікатури.

Основна література: 1, 3, 7, 19.

Додаткова література: 16-19.

Тема 2.2. Інтонування та прийоми звуковидобування

Оволодіння вміннями якісного звуковидобування. Формування навичок володіння кантиленною гнучкістю та природністю інтонації. Основні завдання роботи над мелодією та її інтонаційною виразністю. Знання особливостей звуковидобування у творах різних жанрів, стилів. Динамічна палітра звучання та її зв'язок зі змістом твору. Тембральне забарвлення інструментального звучання.

Основна література: 1, 3, 7, 19.

Додаткова література: 16-19.

Змістовий модуль 3

Музична мова як основа виконавської діяльності інструменталіста

Тема 3.1. Етапи роботи над музичним твором

Цілісні та поетапні типи роботи над музичними творами. Мішані типи роботи. Вивчення більш глибоких за змістом та більш складних за формою і фактурою творів. Інтонаційна виразність. Єдність мелодії та супроводу. Різні типи мелодії. Фразування. Контраст звуковий, артикуляційний, динамічний, тембральний.

Основна література: 4, 8, 9.

Додаткова література: 16-19.

Тема 3.2. Засоби виразності музичної мови

Мелодія мистецтва «співу» на роялі. Відчуття і визначення єдиної ритмічної пульсації. Типові помилки відтворення ритму. Оволодіння вміннями якісного звуковидобування, штриха, динаміки, фразування. Виконання музичних творів, різних за стилем, змістом, характером.

Основна література: 6, 8, 9.

Додаткова література: 16-19.

IV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

«ФОРТЕПІАНО»

I курс

Практичні заняття – 37 год. Самостійна робота – 0 год. Модульний контроль – 3 год.

Аудиторні заняття – 37 год.

Модулі	I семестр		II семестр			
	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3	
Назва модуля	Основні компоненти початкової інструментальної підготовки		Формування елементарних навичок гри на фортепіано		Музична мова як основа виконавської діяльності інструменталіста	
К-сть балів за модуль	239 балів		130 балів		119,5	
Заняття №	1 – 9	10 - 18	1 – 5	6 – 10	11 – 14	15 – 19
Теми занять та кількість балів	Формування піаністичних навичок на базі програмового матеріалу	Здобуття необхідних технічних навичок гри на музичному інструменті	Виховання усвідомленого ставлення до нотного тексту	Інтонування та прийоми звуковидобування	Музична мова як основа виконавської діяльності інструменталіста	Засоби виразності музичної мови
Відвідування	4,5 б.	4,5 б.	2,5 б.	2,5 б.	2 б.	2,5 б.
Робота під час занять	90 б.	90 б.	50 б.	50 б.	40 б.	50 б.
Самостійна робота						
Види поточного контролю	25 б.	25 б.	25 б.		25 б.	
Рейтинговий бал	Усього без урахування коефіцієнту – 239 балів		Усього без урахування коефіцієнту – 249,5 балів			
Підсумковий контроль						
Коефіцієнт						

V. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Навчальні досягнення бакалаврів із дисципліни «Фортепіано» професійного спрямування «Сольний спів» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь і навичок.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, де зазначено види контролю.

Кожний модуль включає бали за відвідування занять, поточну роботу на практичних (індивідуальних) заняттях, виконання самостійної роботи, модульну контрольну роботу (модульне контрольне прослуховування). Модульний контроль знань здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Розподіл балів за видами навчальної діяльності

I курс

№ з/п	Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць	Сума балів
1.	Відвідування практичних занять	0,5	37	18,5
2.	Робота на практичному занятті	10	37	370
3.	Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	–	–	–
4.	Виконання модульної контрольної роботи (модульне контрольне прослуховування)	25	4	100
	Усього за I курс (без урахування коефіцієнта)			488,5
	Коефіцієнт			

У процесі оцінювання навчальних робіт застосовуються такі методи:

– усного контролю (оцінювання рівня сформованості інструментально-виконавських умінь студентів у процесі виконання на фортепіано навчального завдання відповідно до програми навчального курсу);

– самоконтролю (самоаналіз, самооцінка та самокоригування студентом своїх музично-виконавських дій).

Шкала оцінювання студентів на заліках та екзаменах із фортепіано – 100-бальна.

Порядок переведення рейтингових показників успішності в європейську шкалу ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Критерії оцінювання
90 – 100	«Відмінно»	A	Студент виявив відмінне володіння музичним інструментом, високий рівень виконавської техніки та інтерпретаційних умінь, бездоганно виконав твори навчальної програми відповідно до програмових вимог з фортепіано.
82 – 89	«Добре»	B	Студент виявив добрий рівень володіння музичним інструментом та успішно виконав твори програми з дотриманням авторського тексту та інтерпретаційного плану з незначними технічними огріхами.
75 – 81	«Добре»	C	В загальному вірне відтворення нотного тексту творів екзаменаційної програми з певними текстуальними помилками. Студент виявив належний рівень інструментально-виконавської техніки.
69 – 74	«Задовільно»	D	Студент виявив достатній рівень володіння музичним інструментом та знання творів екзаменаційної програми, але допустив кілька суттєвих текстуальних помилок.
60 – 68	«Задовільно»	E	Рівень володіння музичним інструментом та знання творів екзаменаційної програми задовольняє мінімальні вимоги з навчальної дисципліни.
35 – 59	«Незадовільно»	FX	Студент продемонстрував посередній рівень володіння музичним інструментом, допустив значну кількість текстових помилок і технічних огріхів. Студент має можливість повторного складання екзамену (заліку).
1 – 34	«Незадовільно»	F	Студент допустив суттєві помилки в тексті твору, виявив низький рівень володіння музичним інструментом та неспроможність до подальшого навчання у ВНЗ (потребує обов'язкового повторного вивчення курсу).

**Розподіл балів за темами змістових модулів,
що присвоюються студентіві упродовж вивчення навчального курсу
«Фортепіано»**

І КУРС – І СЕМЕСТР			
Змістовий модуль 1 (практичні заняття + самостійна робота)			
Тема 1.1	МКР	Тема 1.2	МКР
94,5	25	94,5	25
Усього за І семестр без урахування коефіцієнта – 239 балів			

І КУРС – ІІ СЕМЕСТР					
Змістовий модуль 2 (практичні заняття + самостійна робота)			Змістовий модуль 3 (практичні заняття + самостійна робота)		
Тема 2.1	Тема 2.2	МКР	Тема 3.1	Тема 3.2	МКР
52,5	52,5	25	42	52,5	25
Усього за ІІ семестр без урахування коефіцієнта – 249,5 бали					

VI. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації:

- *словесні*: пояснення, розповідь, бесіда.
- *наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- *практичні*: вправи.

2. За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4. За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості тощо).

VII. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

1. Робоча навчальна програма дисципліни.
2. Нотна література.
3. Мистецтвознавча література з проблем інструментального виконавства.
4. Методична література з навчання гри на фортепіано.
5. Аудіо- та відеозаписи занять і концертних виступів видатних педагогів та виконавців

VIII. ОРІЄНТОВНИЙ РЕПЕРТУАР

Етюди

Беренс Г. Тв. 70. 50 маленьких фортепіанних п'єс без октав: №№1- 30 .

Беркович І. Маленькі етюди: №№ 1- 30.

Гедіке О. Тв. 32. 40 мелодійних етюдів для початківців: №2, 3, 7. Тв.36. 60 легких фортепіанних п'єс для початківців. Зош.1: №№ 13, 14, 22. Тв. 46. 50 легких п'єс для фортепіано. Зош. 1: №№11, 18, 20.

Гнесіна О. Маленькі етюди для починаючих: №№1- 3, 7, 9- 13, 15, 19.

Черні К. Вибрані фортепіанні етюди. Під ред. Г.Гермера. Ч. 1: №№ 1- 6.

Шітте А. Тв. 108. 25 маленьких етюдів: №№ 1- 15. Тв. 160. 25 легких етюдів: №№ 1- 20.

Вибрані етюди зарубіжних композиторів для фортепіано. Вип.1 №№ 2- 29.

Етюди для фортепіано. Вип. 1. Під ред. В. Дельнової (за вибором).

П'єси

Агафонніков В. Музичні ігри. 27 п'єс для починаючого піаніста (за вибором).
Александров А. 6 маленьких п'єс для фортепіано (за вибором) Антюфєєв Б. Дитячий альбом. (за вибором).
Барток Б. Дітям. Зош. 1 (найбільш легкі п'єси). Мікрокосмос. Зош. 1 (за вибором) .
Бер О. Зозуля.
Беренков В. Дві марійські пісні: Сі мажор, До мажор .
Беркович І. 25 маленьких п'єс (за вибором).
Блок В. Дитячий альбом: Колискова, Волинка грає, Ведмідь у лісі.
Волков В. 30 п'єс для фортепіано (за вибором). 10 п'єс для фортепіано (за вибором).
Гедіке О. Тв.36. 60 легких фортепіанних п'єс.
Герштейн В. 10 фортепіанних п'єс: №№3, 5, 6, 8.
Гольденвейзер О.Тв.11.Збірка п'єс для фортепіано: №№ 3, 5, 6.
Гречанінов О. Тв. 98. Дитячий альбом (за вибором).
Жилінський А. Фортепіанні п'єси для дітей (за вибором).
Кабалевський Д. Тв. 27. Вибрані п'єси для дітей (за вибором).

Поліфонічні твори

Аглінцева О. Російська пісня.
Бах І.С. Нотний зошит Анни Магдалени Бах: №1-Менует.
Беркович І. 25 легких п'єс для фортепіано: Канон.
Гедіке О. Тв. 36. 60 легких фортепіанних п'єс для початківців.
Гендель Г. Арія ре мінор, Менует мі мінор.
Глінка М. Дві поліфонічні п'єси: Мі бемоль мажор, ре мінор.
Гуммель І. П'єси: Фа мажор, До мажор, ре мінор.
Крігер І. Менует ля мінор.
Лисенко М. Ой, під горою, під перевозом. За річкою-бережком.
Михайлов К. Пісня.
Моцарт Л. Менует, Буре.
Салютринська Т. Протяжна.
Слонов Ю. П'єси для дітей: Поліфонічна п'єса.
Сорокін К. Дитячий куточок: Няньчина пісенька.

Твори великої форми

БетховенЛ Сонатина Соль мажор.
Беркович І. Варіації на тему російської народної пісні “Во саду ли в огороде”.
Гедіке О. Тв.36.Сонатина До мажор.
Кабалевський Д. Тв.51. №1 Варіації на тему народної пісні.
Литкова І. Варіації на тему білоруської народної пісні “Савка та Гришка зробили дуду “.
Моцарт В. Алегро Сі-бемоль мажор. Легка сонатина До Мажор.
Назарова Т. Варіації на тему російської народної пісні ” Пойду ль, выйду ль я ”.
Салютринська Т. Сонатина.
Штейбельт Д. Сонатина До мажор.

ІХ. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано. – М.: Музыка, 1978. - 287 с.
2. Баренбойм Л. А. Путь к музыцированию. – 2-е изд. – Л.: Сов. композитор, 1973. – 270 с.
3. Ветлугина Н. А. Музыкальное развитие ребенка. – М.: Просвещение, 1968. – 243 с.
4. Голубовская Н. И. Искусство педализации. – Л.: Сов. композитор, 1985. – 96 с.

5. Кабалецький Д. Б. Як розповідати дітям про музику. – К.: Муз. Україна, 1982.
6. Кременштейн Б. Л. Воспитание самостоятельности учащегося в классе специального фортепиано. – М.: Сов. композитор, 2003. – 120 с.
7. Курковский Г. В. Питання фортепіанного виконавства. Збірник статей. – К.: Муз. Україна, 1983. - 13
8. Либерман Е. Я. Работа над фортепианной техникой. – М.: Искусство, 1985. –144 с.
9. Маккиннон Л. Игра наизусть. – М.: Искусство, 1967. – 144 с.
10. Метлов Н. А. Музыка детям. – М.: Музыка, 1985. – 144 с.
11. Милич Б. Е. Воспитание ученика-пианиста в 5-7 классах ДМШ. – К.: Муз. Україна, 1982. – 86
12. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога – М.: Музыка, 1982. – 298 с.
13. Падалка Г. М. Учитель, музыка, діти. – К.: КГПИ, 1982. – 144 с
14. Тимакин Е. М. Воспитание пианиста. Методическое пособие. – М.: Музыка, 1989. – 144 с.
15. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано. – М.: Сов. композитор, 1994. – 176 с.

Додаткова література

16. Мартинсен К. А. Индивидуальная фортепианная техника (на основе звукотворческой воли) \ Карл Адольф Мартинсен; [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Г. М. Когана. – М.: Музыка. 1966. – 217 с.
17. Мартинсен К. А. Методика индивидуального преподавания игры на фортепиано / Карл Адольф Мартинсен; [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Л. И. Ройзмана. – М.: Музыка, 1977. – 127 с.
18. Савшинский С. И. Работа пианиста над музыкальным произведением / Самарий Ильич Савшинский. – Л.: Музыка, 1964. – 187 с.
19. Савшинский С. И. Работа пианиста над техникой / Самарий Ильич Савшинский. – Л.: Музыка, 1964. – 106 с.